ЛИТЕРАТУРЕНЪ ГЛАСЪ

СЕДМИЧНИКЪ ЗА ЛИТЕРАТУРА, ИЗКУСТВО, НАУКА И ОБЩЕСТВЕНИ ВЪПРОСИ

48

БРОЯ **4** ЛЕВА

Ржкописи назадъ не се връщатъ. Редакторътъ приема всѣки четвъртъкъ отъ 2 до 4 часа следъ пладнѣ. Всичко да се изпраща на адресъ: Булевардъ „Ив. Ясѣнъ II" № 1 — София

ИЗЛИЗА ВСѢКА СРѢДА

РЕДАКТОРЪ Д. Б. МИТОВЪ
София, 11. I. 1930 год. — II

Годишенъ абонаментъ 120 лв., полугодишенъ 65 лв., за странство 160 лв. Обявления: 3 лв. на кв. см. предплатени. Обявления въ хрониката 10 лв. на редъ. На настоятели специални отстѫпки

57

РИЛСКИЯ МОНАСТИРЪ

И презъ епохата на възраждането ни, както и по-рано, монистирската постройка бѣше предимно паянтено-дървена. Само външнитѣ стени бѣха дебели и изградени отъ камъни, стенитѣ на стаитѣ бѣха паянтъ, чардацитѣ и подпоркитѣ къмъ двора — дървени. Обаче благосъстоянието на населението, духовната стойность, която то даваше на монастиритѣ, по-развитото естетично чувство главно на майсторитѣ-строители и отделни народни водачи даде и на чисто дървената монастирска постройка една много по-единна и изживѣваща се форма отколкото това бѣше презъ по-раннитѣ столѣтия.

Едно колкото случайно, толкова и голѣмо народно нещастие — пожарътъ, презъ 1823 г. който унищожи почти всички килийни и гостни помѣщения на Рилскиятъ монастиръ, даде поводъ да се издигне една сграда единствената въ православнитѣ земи, по монументалното архитектонично въплощение на величествения ритъмъ на великата планина.

До този пожарь Рилскиятъ монистиръ, въпрѣки своята измѣнчива сѫдба, имаше много кѫса строителна история.

Поставенъ подъ покровителството на Иванъ Рилски, нареченъ на негово име и съхраняващъ едва отъ 1469 г. неговитѣ мощи, Рилскиятъ монистиръ въ своята строителна история нѣма нищо друго общо съ великиятъ нашъ светия — вдъхнововитель на най-значителни народни начинания, религиозни, просвѣтни и художествени. Самиятъ Иванъ Рилски — нашиятъ пръвъ пантеистъ, който съзерцаваше възвишеното у Бога не само въ величието на Рилската планина, а и въ най-малката и незначителна природна форма — обитаваше въ X в; даже когато се събраха около него десетки отшелници, мѣстностьта до сегашната църквица Св. Лука (два километра далечъ отъ сегашниятъ монастиръ). Тамъ, до времето когато Иванъ Рилски, презъ 941 г. т. е петь години преди смъртьта си, остави на ученицитѣ си уставъ и се отдалечи да дочака смъртьта си въ пълно и уединено съзерцание на създателя, ще да е имало само отдѣлни постници и сигурно никаква църковна постройка, никакво организирано монастирско общожитие. За това именно самитѣ негови мощи на бѣха оставани тамъ, а трѣбваше да бѫдатъ пренесени, веднага следъ смъртьта му, въ София, за да започнатъ странствуванията си презъ 1183 г. къмъ Унгария, презъ 1187 г. отново къмъ София, презъ 1188 г. къмъ Търново, а едва презъ 1469 г. къмъ Рилския монастиръ, издигнатъ отъ протосеваста Хрелю още въ 1335 година.

Съответно на Атоската традиция за крепостни външни монастирски стени и на своя неспокоенъ борчески и предизвикателенъ характеръ Хрелю избра мѫчно достѫпно мѣсто до р. Рила, подъ снѣжнитѣ върхове на Рилската верига съ пѫтища къмъ югъ по струмската долина и къмъ юго-изтокъ презъ Самоковъ—Костенецъ—Тракия, издигна високи и дебели, годни за мощенъ отпоръ монастирски стени (съ висока — вѫтре въ затворения отъ всички страни монастирски дворъ — наблюдателна кула съ църквица въ най горния етажъ и затворъ въ подземята й), съ самостоятелна църква — атонски типъ въ двора, килии и гостни стаи, дървени чардаци и колони като монастирската дворна фасада. Този монастиръ-крепость стана сѫдбоносенъ за самия Хрелю. Както всички васални владетели на югозападна България, и протосевасть Хрелю държеше съ онзи владетель на балканитѣ, който бѣше най-мощенъ. Такъвъ по това време не бѣше българския царъ, а сръбския краль Стефанъ Душанъ. Скоро обаче Хрелю се отметна отъ него и се обвърза съ договоръ съ самозвания византийски императоръ Кантакузенъ, комуто, въ отплата за дадена титла кесарь, подари града Мелникъ. Душанъ се разбра веднага съ византийцитѣ, заповѣда д уловятъ Хреля, да го покалугерятъ подъ името Харитонъ въ Рилскиятъ монастиръ презъ 134[illegible] г. и удущатъ презъ 1343 г. въ занданитѣ на неговата собствена — Хрельова кула. Рилскиятъ монастиръ продължава неизменно да сѫществува, даже по времето на превземането на България: деспотътъ на югозападна България, господинъ Константинъ, зеть на царь Иванъ Александра и васалъ на турцитѣ, издействува отъ Султана правдини за недосегаемость. Обаче по времето на вѫтрешнитѣ турски борби (1409 до 1421 г.) монастирътъ бѣ разграбенъ и запустѣ до къмъ 60 тѣ години на XV в., когато трима братя, овдовѣли свещеници отъ Кюстендилъ, се заселиха въ него, стегнаха го образуваха ново братство и пренесоха презъ 1469 г. мощитѣ на Иванъ Рилски отъ Търново въ нему наречения монастиръ. При това бавно и тържествено пренасяне на мощитѣ, народътъ взе най-дейно участие и вби въ съзнанието си името, дѣлата и чудесата на своя пръвъ светецъ и се почувствува, макаръ и временно, обединенъ национално около него. Монастирътъ води столѣтие несигуренъ животъ до като къмъ края на XVIII и началото на XIX в. следъ утихването на вѫтрешнитѣ турски бунтове и своеволния (Кърджалиитѣ отъ 1792—1804 г. Пазвантоглу отъ 1794—1807 г.), се въздигна до първа българска светиня. Когато изгорѣ, монастирътъ имаше голѣмъ брой монаси, а единъ отъ тѣхъ — Неофитъ Рилски — бѣше вече признатъ патриархъ на българската просвѣта. Той стана и патриархъ на българското изкуство, съ което той бѣ започналъ нѣкога кариерата си, за да я изостави и се отдаде на по-народополезна дейность.

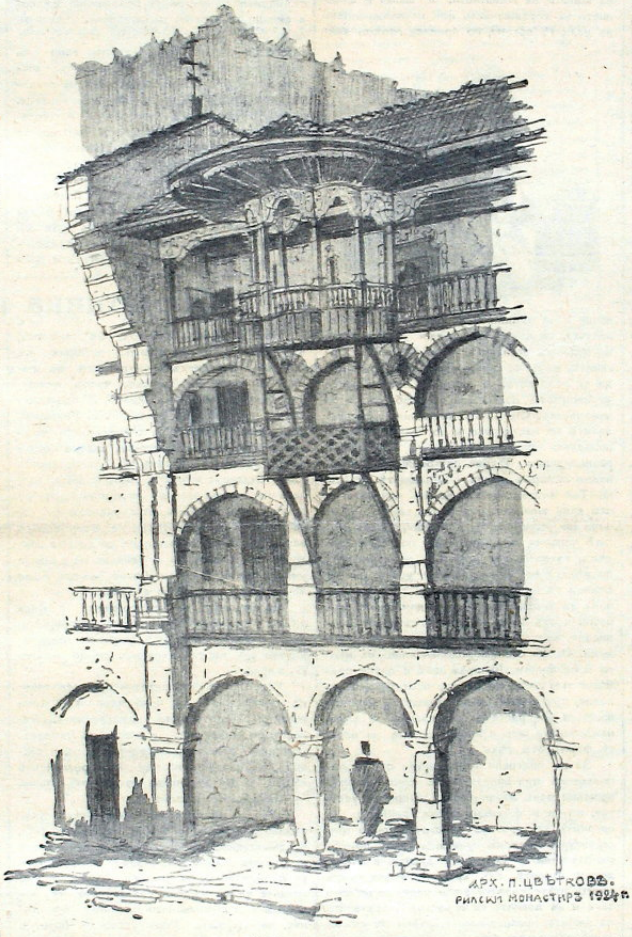

Монастирътъ бѣше богатъ на налични пари, земи и гори. Помощьта на православния свѣтъ, особено на нашитѣ чорбаджии и еснафи, бѣше самопонятна. Братството изпрати въ Цариградъ делегация, начело съ Неофита, да измоли да се въздигне отново изгорѣлата монастирска сграда. Неофитъ избра за строителъ първомайсторътъ Павелъ отъ с. Криминъ (Костурско). Двамата, подъ впечатлението на крепоститѣ въ своитѣ външни стени атонски монастири, на обществени и частни постройки съ многоетажни колонади и на ренесансовия отворенъ, колонаденъ дворъ издигнаха отъ 1834 до 1837 г. най-монументалниятъ и художествено най-издържаниятъ на балканитѣ монастиръ, който продължи старата традация, като я обнови чрезъ косвени и прѣки западни и византийски влияния и срастна съ величествения ритъмъ на околната природа, на който той даде архитектонично въплощение. За монастирската и църковна постройка, а по-късно — за тѣхната рѣзбарска и живописна украса Неофитъ и Майсторъ Павелъ повикаха най призванитѣ майстори, между тѣхъ Майсторъ Миленко отъ с. Блатешница, Майсторъ Алекси Рилски отъ с. Рила, Майсторъ Кръстю Дебралията отъ с. Лазарополе. Отъ тѣхъ Майсторъ Манолъ построилъ църквата, Майсторъ Миленко жилищнитѣ и килийна постройки, Майсторъ Кръстю — най-високия дървенъ балконъ и вѣроятно цѣлия най горенъ етажъ, който е съ дървени балустради, стълбове и чардаци, а не съ градени колонади. Съ своитѣ 300 голѣми стаи, широки непреравни съ отворени чрезъ колонади коридори, балкони и чардаци по четиритѣ етажи монастирътъ даде на народа още по голѣмо гостоприемство; още по-значителенъ центъръ на просвѣта и изкуство отколкото по-рано, като върховенъ символъ на вѣчна отплата за жертвитѣ на народа, ктиторитѣ чорбаджии и еснафски сдружения, които записаха именета си тамъ. Следъ Паисий — Рилскиятъ монастиръ изигра най голѣмата роля за просвѣтно-културно самосъзнание и възпитаване на нашия народъ. Специално за изкуството Рилскиятъ монастиръ разкри най-голѣми простори за развитие.

Самата монастирска постройка бѣше за времето на построяването си и цѣлото наше робство и продължава да бѫде за сегашната наша народна маса, едно истински гигантско произведение в ето изцѣло или само въ отдѣлни свои архитектурни форми Масивностьта на външнитѣ стени, тѣхната непристѫпность по цѣлото имъ протежение, въ широчина и височина; непрекѫснатиятъ по всички четири стени на двора, редъ колонади (нѣкои отъ тѣхъ подържатъ по два етажи) арки, стълбища, помѣстени въ издаденитѣ напредъ като отворени ложи и квадратни пространства и огромнитѣ дървени, многостранни и издадени напредъ балкони; издаденитѣ напредъ преградни противопожарни стени; коминътъ на голѣмата магерница, състоящъ се отъ почиваща една върху друга постепенно стѣсняващи се слѣпи арки, говорятъ, че това е едно общо национално, ясно съзнато дѣло, създадено за да приеме и настани, нахрани и ободри цѣлия нашъ народъ, а не само единични лица, семейства, еснафи. Даже за сегашния помодеренъ, образованъ, съ свой индивидуаленъ художественъ разсѫдъкъ българинъ — впечатлението отъ дворната фасада на монастиря е невѣроятно успокоително чрезъ сдържания непрекъснатъ ритъмъ на колонадитѣ. Това е впечатлението, даже когато съзерцательтъ е стѫпилъ въ него отруденъ отъ дългия, пеша изминатъ пѫть. Кой би могълъ да предаде вълнението на нѣкогашнитѣ българи, посѣщавали монастиря отъ всички кѫтове на отечеството ни, гледали въ него своята единствена обща светиня и горди съ произведението на своето народно творчество, което може да се състезава съ това на по-напредналитѣ при това свободни православни народи.

Но братството, както не изпълни султанската заповедь да издигне опожарената своя сграда само върху нейнитѣ стари основи, въ нѣкогашнитѣ размѣри на нейни измѣрения, тъй, следъ като монастирската килийна и гостна постройка бѣ свършена, не можа да се задоволи съ църквата отъ времето на Хреля. Тя бѣше вече малка и несъответна на огромния брой монаси и богомолци, които съ десятки хиляди струеха къмъ светата обитель, Следъ дълги съвещания между братята-монаси наддѣля мнението старата църква да бѫде съборена, за да бѫде построена нова, по-голѣма Колколкото нежелателно да е било, особено въ отношение на църковнитѣ фрески и рѣзби, решението е било изпълнено.

Въ своето разпредѣление църквата на Рилския монастиръ има едно голѣмо нововъведение. До като атонскитѣ монастирски църкви сѫ трикорабни, съ абсиди отъ изтокъ, северъ, и югъ, църквата на Рилския монастиръ има предъ своитѣ северна и южна абсиди (пѣвници) и по единъ квадратенъ параклисъ който увеличава мѣстото за църковно-служителитѣ и богомолци. Тя е, значи, една отъ формата на латинския кръстъ, голѣма — широка, дълга и висока — базилика съ три абсиди отъ изтокъ (централната по-голѣма), въ предабсидно пристройство, съ по една абсида и квадратно пространство отъ северъ и югъ, съ три кораба разграничени единъ отъ другъ чрезъ 10 квадратни — по 5 въ редъ — стълпове, съ арки, цилиндрични сѫдове, сѫ 5 кубета (централното по-голѣмо) и съ голѣмъ аркаденъ и покритъ съ низки кубенца навесъ отъ западъ, северъ и югъ (по последнитѣ две страни — до квадратнитѣ параклиси.

И ако атонскитѣ църкви и стариятъ Рилски монастиръ бѣха засилили религиозното настроение изъ долината на Струма до такава висока степень, че то покри съ малки църквици тая долина, а юго-западна България съ монастири (стари, обновени или съвършено нови), новата Рилска монастирска и църковна постройка предизвика едно ново благочестиво настроение, което покри цѣлата България и Македония, особено югозападна България, съ гнѣзда отъ множество монастири, преди всичко Софийско нагечено, „Малкия Атонъ", Трънско, Търновско и пр. Тежкиятъ колонаденъ дворъ на Рилския монастиръ послужи за образецъ обаче на малко монастири, и то само за партерния етажъ на нѣкои отъ тѣхъ, напр. Капиновския, Плаковския и др. нѣколко монестири изъ централна България.

Андрей Протичъ

ИЗЛѢЗЕ ОТЪ ПЕЧАТЪ КНИГАТА
РУСИЯ СЛЕДЪ РЕВОЛЮЦИЯТА
отъ Е. Е. Цена 25 лв. Доставя се отъ книжарницата Т. Ф ЧИПЕВЪ

ИЗЛОЖБА
НА ПРОЧИТНАТА ДЕТСКА КНИГА
въ Книгоиздателството на ХР. Г. ДАНОВЪ
бул. „Царь Освободитель".
ПОСЕТЕТЕ Я!